

ШЛЯХИ АКТИВІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНО-ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ У ПРОЦЕСІ ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Розглянуті проблеми в закладах вищої освіти (ЗВО) при організації самостійної роботи студентів. А саме необхідність її активізації, мотивації і партнерства з боку викладача. Показано методи і форми організації самостійної навчально-пізнавальної діяльності студентів. Головним фактором успішної професійної діяльності є самостійність її суб'єктів, вміння швидко приймати рішення в нестандартних умовах. Тому постає питання про зміну пріоритетів вищої освіти від передавання визначеного навчальною програмою обсягу знань, умінь і навичок до формування творчого мислення. Вміння самостійно здобувати та аналізувати інформацію, що необхідна для подальшого професійного саморозвитку та вдосконалення. Отже, виникає проблема організації самостійної роботи таким чином, щоб разом з накопиченням знань, умінь і навичок здійснювався розвиток критичного мислення, формувалась власна позиція, щоб студент був спроможним застосовувати набуті знання на практиці.

Активізація навчально-пізнавальної діяльності полягає у діяльності самого викладача з метою розробки і застосування такого змісту, методів, форм, прийомів та засобів навчання, які б сприяли підвищенню пізнавального інтересу, творчості, активності, креативності, самостійності в одержанні знань, формуванню умінь та навичок, професійній компетентності майбутнього фахівця. Дана проблема спонукає викладачів так організувати навчальний процес, щоб досягти саме позитивної мотивації до вивчення даного предмету, підвищувати постійно якість знань з предмету, формувати в студентів вміння самостійно здобувати знання, виділяти головне, розвивати й удосконалювати розумові здібності. Та досягти цього можна тільки тоді, коли студентам буде доступним і зрозумілим поданий матеріал та з'явиться постійний інтерес до навчання.

Необхідність організації ефективності самостійної роботи обумовлена вищими вимогами до рівня загальнокультурної та спеціальної підготовки майбутніх випускників ЗВО, зміною загальноосвітніх парадигм, підготовкою майбутніх фахівців до професійного, компетентного входження в ринок праці, що сформований потребами у постійній самоосвіті та саморозвитку упродовж життя.

Ключові слова: самостійна робота, навчально-пізнавальна діяльність, мотивація, професійна компетентність, організація, знання, розумові здібності, саморозвиток, засоби навчання, самореалізація.

Зараз вирішити проблему вдосконалення та активізації навчального процесу можна завдяки актуалізації самостійної роботи студентів, бо саме вона створює базу безперервної освіти, можливість підвищувати свою фаховість та формує готовність до самоосвіти, самовдосконалення та саморозвитку.

Безперечно можна зауважити, що самостійна робота студентів є одним із головних компонентів вищої освіти. Вона передбачає високу активність студентів у різних аспектах навчальної діяльності таких як: організації розумової праці, пошуку потрібної інформації, участі у науково-дослідній роботі, олімпіадах різного рівня, наукових конференціях. Вміти самостійно працювати, думати, осмислювати навчальний матеріал, застосувати його та вміти застосувати свої знання на практиці стає основною передумовою ефективного формування у студентів професійної самостійності та успішного навчання [7].

Саме сьогодні самостійній роботі студентів надається величезне значення, так як вища освіта є одним із визначальних факторів впливу на професійне становлення особистості. Різним напрямкам вивчення самостійної роботи присвячені дослідження багатьох педагогів (А. М. Алексюк, О. В. Глотова, С. Г. Заскалета, М. А. Іванова та ін). Ефективні умо-ви організації навчально-пізнавальної діяльності молоді розглядали: В. Буряк, Л. Петренко, М. Скаткін, А. Сорокін, а форми та методи активізації навчально-пізнавальної діяльності знайшли відображення в наукових працях В. Лозової, В. Онищука, Л. Степашко, Т. Щукіної та ін.

Мета статті – розглянути деякі методи, прийоми і засоби активізації навчально-пізнавальної діяльності студентів, що створюють сприятливі умови для розвитку самостійної роботи, навчально-пізнавального інтересу та вмотивованості студентів.

Зараз ЗВО у навчальному процесі особливе місце відводять таким організаційним формам, які активізують студентів на заняттях, підвищують їх знання та індивідуальну відповідальність за отримані результати. Ці завдання можна вирішувати через правильно організовану самостійну роботу. Одним із показників ефективної освіти є саме самостійність студентів, що необхідна для здійснення власних узагальнень, прийняття своїх рішень і виконання самостійних дій для подолання навчальних труднощів. Крім отриманих знань, умінь та навичок професійної діяльності, майбутні випускники ЗВО повинні спиратися на свій власний досвід творчого оцінювання і розв'язання поставлених завдань.

Ці характеристики мають сформуватися у сьогоднішніх студентів упродовж їх самостійної роботи, якій відведена досить значна частка у вищій освіті. Для викладачів важливо розуміння того, що самостійна робота становить таку навчальну діяльність студентів, яка відбувається під керівництвом, але без допомоги викладача; це власне форма організації навчально-пізнавальної діяльності студента без сторонньої допомоги та дидактичний засіб для викладання в вищій школі.

Самостійну роботу студента Заскалета С. Г. розуміє як специфічний вид навчальної пізнавальної діяльності, відмінною рисою якої є, відсутність безпосереднього керівництва з боку викладача [4, с. 120].

Хотілося б, щоб студент самостійно, базуючись на своїй мотивації, оцінював би предмет навчальної діяльності, визначав загальну мету та ставив конкретні задачі, а також вмів вибирати адекватні засоби їх вирішення для досягнення певного результату та здійснює необхідний самоконтроль.

Тільки за рахунок максимальної активності самого студента досягається ефективність самостійної роботи, при цьому викладач виконує тільки координаційну та консультативну функції. А тому, студенти забезпечуються необхідними інформаційними матеріалами, які сприяють самостійному засвоєнню навчального матеріалу. Це можуть бути електронні, текстові, графічні, аудіовізуальні матеріали, та ін. [2, с. 125].

Останніми роками вища школа займається завданням з реалізації компетентісної моделі підготовки фахівців, впроваджуючи сучасні вимоги професійної компетентності майбутнього випускника. Але, на думку М. А. Іванова та ін. дослідників, сьогодні самостійна робота студентів не дуже ефективна. Про це свідчить, недостатня сформованість у студентів навичок самостійної роботи; модель самостійної роботи багатьох студентів не сприяє ефективності їх навчання. Не вміння студентами раціонально витратити час, не дає змоги досягнути у ній високих результатів.

Негативними факторами, що впливають на ефективність самостійної роботи методисти С. Г. Заскалета та А. М. Алексюк називають саме несформованість загальних і спеціальних навчальних умінь, що проявляються у невмозмі студентів оптимально організувати власну самостійну роботу, а також виконати необхідні навчальні завдання раціональними способами. Саме цими уміньми, студенти мали оволодіти ще в закладах загальної середньої освіти. Слід зазначити, що у процесі навчально-пізнавальної діяльності студента ці ж проблеми можуть виникнути з приводу окремих завдань, виконання яких вимагає нових, специфічних для ЗВО, навчальних умінь та навичок.

Керівництво та організація самостійної роботи – це досить складна та відповідальна робота кожного викладача. Виховання самостійності й активності потрібно розглядати як одну зі складових частин виховання молоді. Це завдання виступає перед кожним викладачем, як одне з першочергових. Говорячи про формування самостійності ще в учнів, потрібно мати на увазі два тісно пов'язаних між собою завдання. По-перше, щоб розвинути самостійність у тих, хто навчається у пізнавальній діяльності, навчити їх отримувати знання самостійно, формувати свій світогляд. По-друге, слід навчити їх самостійно застосовувати отримані знання в навчанні та практичній діяльності.

Тобто, школа повинна навчити дітей вчитися. Адже, існує твердження про те, що найкращим є той учитель, від якого учень може швидше звільнитися, тобто надалі вчитися самостійно.

Виходячи з аналітичних досліджень відомо, що самостійна робота учнів на уроках у загальноосвітніх середніх навчальних закладах займає біля 10 % загального навчального часу, а решта часу витрачається на опитування та пояснення нового навчального матеріалу. Отже, активність вчителя більша, ніж учня, хоча це повинно бути навпаки. В ролі інформатора та контролера найчастіше виступає вчитель, а не в ролі організатора та керівника самостійної роботи учня. На превеликий жаль, дуже часто вчителі вважають своєю головною функцією передачу знань, а не організацію учнів та мотивування їх на самостійну діяльність. На це слід обов'язково звернути увагу.

Досліджуючи роль самостійної роботи, як одного зі шляхів активізації навчально-пізнавальної діяльності студентів, слід зазначити, що самостійна робота не є самоціллю. Вона є одним з основних засобів боротьби за міцні та глибокі знання, засобом формування активності та самостійності як риси особистості сьогоdnішнього студента. Говорячи про те, що не слід абсолютизувати значення самостійної роботи у навчанні, мають на увазі скоріш за все, що основною функцією самостійної роботи є формування висококультурної особистості, адже лише в самостійній інтелектуальній та духовній діяльності саме розвивається людина.

За визначенням І. А. Зимньої, самостійна робота є цілеспрямованою, внутрішньо вмотивованою, структурованою самим об'єктом у сукупності виконуваних дій і корегованою ним на підставі процесу та результату діяльності. Її виконання вимагає досить високого рівня самосвідомості, рефлексивності, самодисципліни, особистої відповідальності та надає учневі задоволення як процес самовдосконалення і самопізнання [5, с. 335].

Найдоступнішим зі шляхів підвищення ефективності заняття та активізації студентів в навчальному процесі є продумана самостійна навчальна робота. У педагогіці використовуються різні шляхи для активізації навчально-пізнавальної діяльності: різноманітність методів, форм та засобів навчання, за умов умілого та педагогічно виправданого поєднання, досить суттєво впливає на ефективність навчальної діяльності, стимулює до активності та самостійності студентів.

Високої активності студентів можна досягти, коли під час занять створюються проблемні ситуації, в яких студенти самі повинні:

- брати участь у дискусіях і обговореннях;
- вміти ставити запитання своїм товаришам і викладачам;
- вміти відстоювати свою позицію;
- вміло рецензувати відповіді інших студентів;
- правдиво оцінювати відповіді та письмові завдання товаришів;
- самостійно вибирати завдання відповідно до своїх можливостей;
- знаходити декілька можливих рішень проблеми чи задачі;
- вміти застосовувати самоперевірку та самоаналіз пізнавальних та практичних дій.

Викладач спеціально готує завдання, що поступово ускладнюються, створюється проблемна ситуація, для виходу з якої студентів не вистачає отриманих знань, а тому він вимушений сам активно формувати нові знання за допомогою вправного керування викладача та за участю інших студентів, спираючись на особистий або чужий досвід, а можливо логіку. Тоді студент отримує нові знання не в готовому вигляді від викладача, а в результаті власної активно-пізнавальної діяльності. Така діяльність студента повинна бути спрямована на вирішення відповідних дидактичних завдань: руйнувати застарілі стереотипи, формувати прогресивні переконання та розвивати критичне мислення.

Для викладача є досить важливим постійне підвищення власного педагогічного рівня та професійного знання своєї дисципліни викладання, засвоєння та застосування нових методичних прийомів, які дають поштовх та спрямовують студентів до самостійної роботи. Отже, викладачам слід завжди враховувати, що виконання самостійних завдань повинно вчити студентів визначати конкретні завдання, мислити, аналізувати, розв'язувати ситуації, що виникають. Тому можна сказати, що процес самостійної роботи є шляхом навчання творчої діяльності студентів, а в майбутньому фахівців певної спрямованості.

Коли студент самостійно займається розв'язанням проблем, то він глибше розуміє сутність предмету, вивчає джерела літератури та здійснює пошук раціональних шляхів рішення. Дуже важливо не забувати про стимулювання кращих студентів (наприклад, додатковими балами) за успішно проведену самостійну роботу та здійснений пошук, виконані творчі завдання. Можна зазначити, що самостійна робота студента є засобом навчання, який формує рух від нижчого рівня розумової діяльності до вищого та активізує навчально-пізнавальну діяльність.

Важливу роль в організації самостійної роботи відіграє добірка навчального матеріалу, тому що з його допомогою студенти здобувають інформацію про зміст навчання та цікавість до дисципліни. Якщо ж інформація несе вмотивований зміст, співзвучна потребам студента та емоційно ним опрацьовується, то студент отримує посыл до наступної навчальної діяльності. А тому, зміст навчального матеріалу має бути зрозумілим студенту, повинен впливати з наявних у нього знань та спиратися на них, але також цей матеріал повинен бути досить складним і важким.

Оцінити реальну ситуацію організації самостійної роботи (у ЗВО на основі відповідей студентів спеціальностей 201«Агрономія» та 208«Агроінженерія») допомогло анкетування. До опитування було залучено 100 респондентів. Відповіді на дані запитання анкети показали, що студенти мають низку проблем стосовно виконання самостійної навчальної роботи, що відображено на рис. 1.

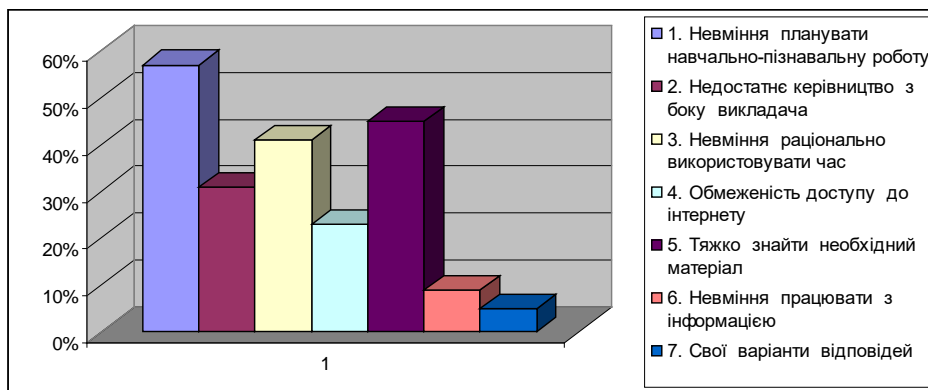

Рис. 1. Фактори, що заважають студентам при виконанні самостійної роботи

Це дослідження показало, що у студентів відсутнє вміння систематичного планування самостійної роботи та чітке дотримання графіку виконання навчально-пізнавальних завдань, звідси й нестача часу. Важливою умовою для студентів є доступне інформаційне та матеріально-технічне забезпечення самостійної роботи, що не завжди збігається з їхніми запитамі. Висока оцінка респондентами власних умінь опрацювати необхідні джерела інформації не завжди є достовірною.

Найчастішими недоліками в педагогічній діяльності є несистемність самостійної роботи та її випадковість щодо змісту, кількості та за формою. Досить частим, за висновками дослідників, є недолік в тому, що рівень пропонованої самостійної роботи не відповідає навчальним можливостям студента, або може бути слабко виражений індивідуальний підхід.

Важливим для активізації та підвищення ефективності навчально-пізнавальної діяльності є урізноманітнення самостійних робіт, пошук відповідності за часом для даної групи студентів. Перед початком самостійної роботи, викладач повинен надати чіткі інструкції, щоб не виникло непорозумінь. Завдання, які задаються до дому мають бути продуманими і пов'язаними з поясненим матеріалом, а також підготувати студентів до наступної теми заняття.

Отже, для активізації навчально-пізнавальної діяльності та виконання освітнього завдання щодо самостійної діяльності студентів організують викладачі. По-перше, вони навчають студентів створення алгоритму самостійної діяльності, а по-друге, розвивають при цьому особистість кожного студента. Організація самостійної роботи, вміль керівництво нею – це досить відповідальна та складна праця кожного педагога на всіх рівнях навчання.

Тільки виховання активності та самостійності необхідно розглядати як основну складову виховання студентів. Саме таке завдання постає перед кожним викладачем як одне з першочергових. Розвинення самостійності у студентів в навчально – пізнавальній діяльності важливе тим, що зможе навчити їх самостійному пошуку в оволодінні знаннями та професійній компетентності.

Зараз в умовах гуманізації освіти існуюча теорія та технологія масового навчання мають бути направлені на формування сильної особистості, яка здатна жити і працювати у складних умовах нашого сьогодення, сміливо визначати власну стратегію поведінки, здійснювати свій етичний вибір, бути відповідальним за нього, бути спроможним до навчання упродовж усього життя, до саморозвитку та самореалізації.

Використана література:

1. Алексюк А. М. Педагогіка вищої освіти України: історія, теорія: підручник. Київ : Либідь, 1998. 558 с.
2. Буланова-Топоркова М. В. Педагогика и психология высшей школы: учебное пособие. Ростов н/Д: Феникс, 2002. 125с.
3. Глотова О. В. Підвищення ефективності самостійної роботи студентів іноземної мови за рахунок використання сучасних технологій *Актуальні питання викладання іноземних мов у ВНЗ та самостійна робота студентів в умовах кредитно-модульної системи навчання*: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (16-17 квітня 2009 р.). – Харків : Вид-во НФаУ, 2009. 100 с.
4. Заскалета С. Г. Самостійна робота студентів під час вивчення іноземної мови як засіб активізації пізнавальної діяльності *Психолого-педагогічні та лінгвістичні аспекти викладання мовознавчих дисциплін*: матеріали науково-практичної конференції МДПІ. – 2010. 112-120с.
5. Зимняя И. А. Основы педагогической психологии. Москва, 1980.
6. Пидкасистый П. И. Самостоятельная познавательная деятельность школьников в обучении. Москва, 1980.
7. Картель Т. М. Самостійна робота студентів як умова їх професійного становлення Режим доступу : <http://bibl.mk.ua/naukpraci/pedagogika/2006/50-37-13.pdf>.

References:

1. Aleksiu A.M.(1998) Pedahohika vyshchoi osvity Ukrainy: istoriia, teoriia [Pedagogy of Higher Education of Ukraine: History, Theory]. Kyiv : Lybid [in Ukrainian]
2. Bulanova-Toporkova M.V.(2002) Pedahohyka u psykhohohyia vyisshey shkolyi [Pedagogy and psychology of higher education Schools]. Rostov n/D: Fenyks [in Russia]
3. Hlotova O.V. (2009) Pidvyshchennia efektyvnosti samostiinoi roboty studentiv inozemnoi movy za rakhunok vykorystannia suchasnykh tekhnolohii [Improving self-efficacy work of foreign language students through the use of modern technologies] Aktualni pytannia vykladannia inozemnykh mov u VNZ ta samostiina robota studentiv v umovakh kredytno-modulnoi systemy navchannia: Materialy Mizhnarodnoi naukovy-praktychnoi konferentsii [Topical Issues of Teaching Foreign Languages in Universities and Independent Work of Students in the Conditions of Credit-Module System of Education: Proceedings of the International Scientific and Practical Conference] Kharkiv: vyavnytstvo NFaU
4. Zaskalieta S.H. Samostiina robota studentiv pry vyvchenni inozemnoi movy yak zasib aktyvizatsii piznavalnoi diialnosti (2010) [Independent work of students in studying foreign language as a means of activating cognitive activity] Psykhohoh-pedahohichni ta lnhvistychni aspekty vykladannia movoznavchykh dystsyplin: Materialy naukovy-praktychnoi konferentsii MDPI [Psychological-pedagogical and linguistic aspects of teaching linguistic disciplines: Proceedings of the Scientific and Practical Conference of MIPI] Kharkiv: 112-120[in Ukrainian]
5. Zymniaia Y.A.(1980) Osnovi pedahohyeheskoj psykhohohy [Fundamentals of pedagogical psychology]. Moskva [in Russia]
6. Pidkasytiy P.Y. (1980) Samostoiatelnaia poznavatelnaia deiatelnost shkolnykov v obuchenii [Independent cognitive activity schoolchildren in training]. Moskva [in Russia]
7. Kartel T.M. (2006) Samostiina robota studentiv yak umova yikh profesii noho stanovlennia [Independent work of students as a condition of their professions] Rezhym dostupu: <http://bibl.mk/en/naukpraci/pedagogika/2006/50-37-13.pdf>

Gula L. V. Ways of activization of educational – cognitive activities of students in the process of organization of independent work

The article deals with the problems in higher education institutions (HEI) in organizing students' independent work. Namely, the need for its activation, motivation and partnership on the part of the teacher. Methods and forms of organization of independent educational and cognitive activity of students are shown. The main factor of successful professional activity is the independence of its subjects, the ability to make decisions quickly in non-standard conditions. Therefore, the question arises about changing the priorities of higher education from the transfer of a certain amount of knowledge, skills and skills to the formation of creative thinking. Ability to independently acquire and analyze information that is necessary for further professional development and improvement. Therefore, there is a problem of organizing independent work in such a way that, along with the accumulation of knowledge, skills and skills, the development of critical thinking, forming their own position, so that the student is able to apply the acquired knowledge in practice.

Activation of educational and cognitive activity consists in activity of the teacher for the purpose of development and application of such content, methods, forms, techniques and teaching aids, which would contribute to increase of cognitive interest, creativity, activity, independence in obtaining knowledge, formation of skills, skills professional competence of the future specialist. This problem encourages teachers to organize the learning process so as to achieve the most positive motivation to study the subject, to improve the quality of knowledge on the subject, to develop students' ability to independently acquire knowledge, to highlight the main thing, to develop and improve mental abilities. However, this can only be achieved when the material is readily available and understandable to students and there is a continuing interest in learning.

The need to organize the efficiency of independent work is conditioned by higher requirements for the level of general and special training of future graduates of ZVO, change of general educational paradigms, preparation of future specialists for professional, competent entry into the labor market, formed by the needs for constant self-education and self-development.

Key words: *independent work, educational and cognitive activity, motivation, professional competence, organization, knowledge, mental abilities, self-development, learning aids, self-realization.*